

Fòrum José M. Cagigal

Entre el ser i l'haver de ser de l'autoritat en l'esport

Farid Salgado

*Llicenciat en Educació Física,
Postgraduat en Pedagogia i Didàctica de l'Ed. Física (Santa Fe de Bogotá)*

L'orientació de la forma d'actuar social a l'interior d'una comunitat configurada des de l'estat social de dret, disposa, entre d'altres, d'unes formes particulars de relació amb referència al tema de l'autoritat, ja sigui a partir de l'acte d'obediència o ja sigui quan s'assumeix el poder de comandament.

Apareix aleshores la racionalitat com un element significatiu en la figuració de les formes de relació en tota mena d'institucions socials; aquesta compenetració constitueix una característica fonamental del moment en el procés civilitzador liderat des de l'estat de dret.

L'esport, com a conseqüència del procés esmentat i alhora com a potenciador de processos socials, hauria d'adreçar les seves aportacions a la vida en comunitat, en l'horitzó que prefigura l'estat de dret. Per això, les seves formes característiques de relació (des de les relacions de dominació plantejades en les relacions àrbitre-jugador-entrenador, fins a les formes d'interactuar que es deriven dels elements tècnico-tàctics), han d'estimular l'actuació social consentida, mitjançant la participació, l'exposició d'arguments, motius o raons, sos-

tinguts en la racionalitat sorgida des dels acords pactats prèviament —reglaments— i no pas predisposar a l'acció irracional i submissa, que es deriva de tots els espais que neguen el dret a la rèplica i l'apel·lació, amb presa de decisions unilaterals, capricioses i mancades de tot suport racional.

Pocs són els fets socials que han gaudit i encara gaudeixen d'un valor tan natural, indispensable, inqüestionable i imperible com ho és l'autoritat i més específicament l'autoritat en els espais de la competència esportiva. El seu llenguatge verbal i gestual ha estat programat i valorat com un sistema lògic perfecte i superior, que no reconeix els seus errors i a més a més es nega i es resisteix a qualsevol possibilitat d'intervenció externa, tot censurant les explicacions, comprovacions i qüestions; d'aquesta manera configura una estructura closa, mecànica i absolutament convençuda de la seva veritat.

Des de fa ja 5 anys, aquest ha estat el tema que ha concentrat el meu interès en l'àmbit de la meua pràctica professional i dels espais acadèmics que comparteixo, i he de reconèixer que, encara que ja hagi recorregut molt de camí, les incerteses, els interro-

gants i les contradiccions es renoven a un ritme gairebé ingovernable. Igualment, cal advertir que, com a diletant de l'acadèmia, és possible que estigui sent autocomplaent amb la meua incapacitat de reconèixer si els motius que m'han dut a un plantejament així, provenen d'unes insignificants consideracions personals o si són realment el producte d'una veritable anàlisi dels fets. Només informaré d'això d'aquí a uns anys, si el curs del meu exercici investigador m'ho permet.

El propòsit d'aquest escrit, a més a més, és plasmar i reorganitzar els nous referents d'anàlisi i els nous dubtes que alimenten la discussió plantejada en termes de com és de desfavorable, a l'interior d'un estat social de dret, una estructura d'autoritat com la que es fa palesa en les pràctiques de la competència esportiva que, més que ser una administració de justícia basada en l'exposició de motius i en arguments a través del diàleg entre els jutges, els esportistes i els entrenadors, que enforteixi l'autonomia, la participació en la presa de decisions i la capacitat d'anàlisi crítica al voltant de la justícia—habilitats indispensables en individus que participin d'aquest model d'organització social—conduïx els individus a la submissió irreflexiva, a l'obediència incondicional i a la preponderància de l'autoritat com a valor suprem, a través d'un exercici mecànic de presa de decisions unilaterals, inapel·lables, mancades d'argumentació i consens, i alienes a continguts de justícia i veritat.

Aquesta ambivalència que es presenta en els espais que la institució esportiva ha dispostat per a la figura d'autoritat, i que ha estat plantejada en termes del "ser" i "l'haver de ser", és el reflex de l'ambivalència que la pròpia institució esportiva pateix, ja que potencialment, com ho diu Adorno, l'esport podria produir un efecte "desbarbaritzant", inclinant les seves estructures envers el joc net, el respecte pel més feble, la cavallerositat, el seny i l'estimulació de la virtut; però les seves formes i procediments poden, de la mateixa manera, fomentar l'agressivitat, reproduir la dominació del més feble, possibilitar la irracionalitat i estimular el vell i ranci caràcter autoritari.

Res de més oposat a la condició humana i a la convivència entre els homes, que la submissió a individus, instàncies i institucions que sobreposen el seu desig i voluntat a la racionalitat sorgida des dels acords que apleguen la voluntat general, és a dir, al factor comú dels interessos evidenciats en els individus que participen d'una composició social. La tradició, per al nostre cas i en el nostre context, ha estat còmplice de l'extradició del caràcter idoni que tota figura d'autoritat ha de posseir; i això desborda l'àmbit de la competència esportiva; tant se val si aquesta figura té un poder real o imaginari, si és evident l'ús de les habilitats i els sabers que el faculen per assumir el seu rol; n'hi ha prou d'imbuir en els individus el respecte passiu i cec per aquesta figura per damunt de qualsevol altra raó. Encara que es reconeix que en els models de relació i interdependència que caracteritzen el moment del nostre procés civilitzador, la institució educativa i familiar ha donat importants evidències de guany en l'enfortiment de les figures d'autoritat des de la perspectiva carismàtica—és prou clar que s'ha de tenir cautela amb les generalitzacions i tenir en compte els processos de distinció que es produeixen especialment entre composicions socials de tipus laic, religiós o militar i entre les classes socials, perquè de tots aquests processos deriven diferents formes de relació.

La primera crida a la reconsideració d'allò que hem plantejat en escrits anteriors sobre el tema, l'ha feta Norbert Elias en la seva anàlisi referida al procés de monopolització de la violència. Des d'aquest referent van sorgir alguns dubtes en el marc de la consideració de favorable o de desfavorable de la figura d'autoritat en les competències esportives; ja que havia deixat plantejat entre línies, un possible esdevenir de l'estructura de l'autoritat de la competència esportiva envers les formes d'autoritat pròpies dels jocs, tot inclinant-me més cap a relacions autàrquiques com a forma d'organització social. Però s'han generat dubtes seriosos respecte d'aquest tema a partir dels interrogants que, tant Elias com Arendt i Durkheim, expressen sobre la naturalesa de la condició humana en espais mancats de re-

gulacions legítimes i, encara més, quan les relacions d'interdependència augmenten en complexitat, magnitud i força.

Quan no hi ha evidència d'una autoritat exterior, els individus tendeixen a formalitzar monopolis en la presa de decisions recolzats en la força física, cosa que desplaça, margina o sotmet a tot aquell que dissenteix de les posicions i interessos del monopolista i redueix significativament els espais d'acció i creació dels altres participants. Com a conseqüència, per damunt de les regulacions pròpies del joc, es construeixen en els individus d'altres coaccions fonamentades en la por a l'agressió física, que acaben reduint els espais de llibertat que generen les normes del joc i fins i tot desfiguren les seves pròpies normes, i donen peu a models despòtics d'interacció. És un risc propi dels jocs i de les activitats característiques del temps lliure que sota la dinàmica esportiva es realitzen sense la presència d'una autoritat.

Tanmateix, les autoaccions que s'han interioritzat en els individus i que regulen l'expressió de la força física en la solució de conflictes en altres espais aliens a l'esportiu, es fan presents també en aquests últims i deixen alguna possibilitat a la racionalitat com a mecanisme de solució dels conflictes sorgits des de la dinàmica dels jocs i els esports, però el risc que aflorin mecanismes violents és més gran en absència de la figura d'autoritat. Aquest risc i rang de possibilitats no és el mateix al parc del barri Olaya, al sud de la ciutat de Santa Fe de Bogotá, que al parc de la 150 amb avinguda 19. Les regulacions que els enquadraments en classes socials imposen sobre els seus individus, pel que fa a l'ús de la força física són significativament diferenciades cosa que igualment es veu reflectida en les seves preferències en el moment de triar les seves activitats de temps lliure i en la manera d'assumir-les. El lapse de temps que cal perquè aflori l'agressió física i neutralitzi els processos d'argumentació, és significativament inferior en les classes socials amb un reduït capital cultural, d'aquí ve que la paraula, com a mitjà en els conflictes propis dels jocs que es realitzen en absència d'una figura d'autoritat, només troba un rang més gran

d'intervenció a canvi de l'agressió física, en comunitats, grups o classes socials enriquides culturalment.

És evident que la imatge d'autoritat en el camp esportiu ha de catalitzar tots els possibles usos de la força física en la solució de conflictes, inspirar una sensació d'igualtat davant la norma en tots els participants i donar l'estabilitat que els humans necessiten. Això sens dubte augmenta —perquè autoritat, *auctoritas*, prové del verb *augere*, "augmentar"— i assegura les llibertats i possibilitats de creació dels jugadors, malgrat les diferències antropomètriques i de capacitats, possibilita els processos de distinció i obre un espai a l'argumentació. Aquesta és la raó de ser, essencialment, de la presència de l'autoritat als camps esportius en el moment de la competició, en l'horitzó que el procés de la civilització ha imbuït a l'estat social de dret.

Però, quines són les disposicions essencials inherents a la imatge de l'autoritat en la competició esportiva, sota el marc del model constitucional vigent? Les meves reflexions anteriors han girat al voltant d'aquest interrogant, més inclinades vers la línia de l'"haver de ser" que del que "és" o "ha estat". L'èmfasi en aquest moment és "deconstruir" la noció d'autoritat en la competició esportiva assimilada a les formes d'autoritat que regeixen l'àmbit de les relacions familiars i escolars, on les manifestacions autoritàries, protegides per la tradició i justificades en l'amor i en el "pel teu propi bé", donen origen a unes formes de relacions que no s'adiuen amb el projecte de convivència social expressat en l'estat social de dret, ni possibiliten el seu procés de construcció. La convergència en un sol individu del poder legislatiu, executiu i judicial, convoca a la formació d'estructures de govern tiràniques i despòtiques més que democràtiques, i en el camp esportiu, la tendència és assimilar la figura del jutge amb un caràcter omnipotent, que legisla a través dels criteris d'avantatge i desavantatge, que assumeix els drets de l'executiu en la presa de decisions i que jutja unilateralment sense establir mecanismes de rèplica. Aquesta concentració de poders ha regnat en institucions com la família i l'escola, sense obli-

dar que també aquestes s'han vist tocades per una legislació de drets que intenten diluir aquest monopoli —per exemple: els drets del nen i de la dona, els governs d'estudiants, els comitès acadèmics. Aquests models socials de dret han desvirtuat les metàfores i les maneres antigament acceptades de les relacions autoritàries, i la institució esportiva, com a institució social a l'empara d'una constitucionalitat, no tindria per què presentar una conducta anacrònica en relació a aquest tema.

Com que el monopoli de la violència suposa el sorgiment d'una figura d'autoritat, que ofereixi espais a l'exercici de la racionalitat, i tota autoritat implica una ordre i, doncs, tota ordre implica un acte d'obediència, s'ha de ser molt cautelós perquè els actes d'obediència siguin consentits (con-sentits) i no caiguin en el pla de l'irracional i irreflexiu, o amb altres paraules, que la forma d'evidenciar-se l'autoritat no en negui l'essencialitat —la racionalitat—. Tenir raons, és l'alternativa que el procés civilitzador ha plantejat a la figura de l'estat de dret, davant les formes despòtiques i tiràniques que habitualment dominaven les formes d'interrelació. Això és fonamental, potser la cosa més significativa que ha resultat després d'aquests anys de reflexió per definir les disposicions a les quals s'ha de donar un individu en el moment d'assumir el rol de jutge dels esdeveniments de la competència esportiva. Si l'autoritat nega la rèplica, el consens, l'exposició d'arguments, s'està negant ella mateixa en l'espai al qual el convoca l'estat de dret, i no pel fet de donar-li espai ha de restar circumscrita al camp de la persuasió, que és pròpia del tracte entre iguals, com en els enamorats; la figura d'autoritat manté el seu ascendent sobre els altres en la mesura en què les seves decisions es mantinguin en el marc de legitimitat que li dóna el reglament, i els processos d'argumentació i participació de les parts en la solució dels conflictes sorgits de l'apreciació i l'aplicació de les normes, tenen validesa com a instrument que evidencia la seva essencialitat.

De la mateixa manera que la moral laica de Durkheim, els esports posseeixen unes regles preestablertes que exigeixen una confi-

guració *a priori* dels individus que participaran en els esdeveniments esmentats. Aquest fet delinea disposicions molt específiques en cada un dels participants, i pel que fa a la figura d'autoritat, la font de l'autoritat que se li confereix a l'individu és aliena a ell, és exterior a ell, aquesta autoritat prové del marc que regula les accions del joc, del reglament. La disposició a obeir les decisions que provenen de la figura d'autoritat ha d'estar guiada i configurada per aquest marc comú prefigurada, i per fer-ho s'hauria d'accedir als mitjans necessaris —en l'àmbit de la racionalitat—, que possibilitin l'acte consentit de l'obediència, això és, acatar les decisions provinents de la figura d'autoritat que es complementin amb el valor de la veritat i la justícia; aquí no hi ha espai per al propi interès o l'imperi de la voluntat particular, totes les decisions i accions se circumscriuen a les lleis pre-establertes de l'esport i els individus que s'hi sotmeten —tant se val si són entrenadors, jugadors o jutges— estan en igualtat de drets i deures al davant de la llei. Els àrbitres tenen dret que es respectin les seves decisions, però tenen el deure de sotmetre-les al marc de legitimitat que els confereix el reglament, si aquesta circumstància no es produeix, a causa de la complexitat i de les múltiples variables que caracteritzen el rol de l'àrbitre en l'esport, els afectats tenen el dret de ser escoltats i d'apel·lar davant l'acte il·legítim, amb la conseqüent correcció de la decisió, si s'escau. El debat sobre les veritats que concerneixen els qui s'hi troben involucrats ha de ser harmonitzat i il·luminat per la figura d'autoritat.

La negació o la censura de l'acció de rèplica, l'absència de qualsevol mecanisme de verificació, la pèrdua de valor de l'argument, reduït a un estat d'inexistència, és característic d'espais amb relacions de dependència absolutament tirànics que alienen els individus. Sense importar la institució social en què s'evidenciï, tant és que s'anomeni família, escola, estat o esport, tot acte aplicador de sanció contra la verificació, la rèplica, l'explicació o l'argument, ha de fer-nos dubtar del valor que posseeix allò que cerca de ser protegit a través de la sanció, que en el nostre cas és el res-

pecte, prestigi i poder de la figura d'autoritat. No són apropiats, ni ajustats en un estat de dret, els espais on no és permès de conèixer l'opinió argumentada, des de la legitimitat que els convoca, per tal com es tracta de decisions que afecten i configuren en el seu moment la vida dels participants. En l'esport, a l'autoritat li ha estat permès de dir mentides, en la mesura en què les decisions no se circumscriuen al marc reglamentari, amb una manca de conseqüències notòria que solament troba fonament en la immediatesa i en la suposada irrellevància dels seus actes en relació amb altres àmbits.

El plantejament Durkheinià, que implica l'obediència a la figura de l'autoritat pel sol fet de ser autoritat, és aliè a les condicions pròpies de la dinàmica dels esports si hom pretén tenir-lo com a institució formadora en el marc de la nostra constitucionalitat, edificada en l'estat social de dret. Assumir el rol de l'autoritat com a acte de fe, la porta a cometre injustícies amb bona consciència, creient que té la raó. La idoneïtat hauria de ser el caràcter suprem de la figura esmentada, que per aquest motiu predisposa a l'acte d'obediència; la idoneïtat esmentada és definida pel domini de les habilitats perceptives i de pensament necessàries per emetre judicis que regularitzin les interaccions dels jugadors. Les seves decisions no són la veritat *a priori*, són una opinió potencial que intenta de ser assimilada com si fos una veritat, però són els implicats i afectats, des del coneixement de les lleis i el judici que a partir d'aquestes s'imposen sobre els seus actes, els que confirmen la veritat de l'opinió esmentada i accedeixen a l'acte consentit d'obediència. "La nostra raó només ha d'acceptar

com a veritable allò que ha reconegut espontàniament com a tal".

El perill i l'emergència temporal no són estats propis i definitoris de l'esport, en canvi sí que ho són en els estats de guerra; per tant, les decisions provinents de la figura d'autoritat en l'esport gaudeixen d'un lapse de temps superior per a la comprovació i l'acceptació. La immediatesa de l'acte d'obediència es troba implícita en la formulació de l'ordre i més encara en els estats de guerra; molts promouen aquesta mateixa dinàmica en els esdeveniments de la competència esportiva malgrat que l'ordre resulti prou il·legítima, tot negant l'argumentació i la participació de les parts en la solució dels conflictes, i declarant una suposada pèrdua de temps i una alteració de l'espectacle. A més a més, hi ha els qui tendeixen a assimilar els estats de guerra amb els estats propis de la competència esportiva, transferint a aquests últims les formes de relació, les valoracions, la noció d'adversari, la filosofia i l'afany i la precipitació que caracteritzen els estats de guerra. És una assimilació inconsistent i perillosa, que a llarg termini pot configurar en els jugadors personalitats afaïgonades en el conflicte i la dominació. Igualment, el temps invertit en l'esclariment dels conflictes, pot considerar-se com a un indicador objectiu del paper que compleix l'esport com a mitjà de formació des de les responsabilitats que li delega la nostra carta constitucional; la configuració del valor d'allò que és just i legítim no tindria per què ser sacrificat en nom de la precipitació i de l'espectacle.

És una invitació a abaixar les armes doctrinals que durant anys han tancat i justificat el dogma vigent de l'autoritat en l'esport,

per obrir-nos espais on aquesta pugui ser reconsiderada des dels contextos en què intervé. Morin planteja que, a causa de les incerteses que ens ofereix aquest món en l'esdevenidor, cal pensar que la societat humana ha de transformar-se, que les formes d'interrelació, de la mateixa manera que les relacions d'interdependència, han de ser fonamentalment diferents a les vigents, si es pretén mantenir l'existència de l'home a llarg termini. La construcció d'un futur viable és responsabilitat de tothom i, doncs, les nostres pràctiques de vida han de tornar-se a dissenyar a la llum de la democràcia, l'equitat i la justícia social; més que assumir una posició submissa davant el món que ens ha tocat de viure, podríem contribuir des del nostre ser i fer a la seva transformació.

Ara només ens resta demostrar empíricament el que és i el que ha estat aquest procés de configuració dels homes que participen dels espais de la competència esportiva, des de les relacions de poder que s'estableixen a partir de la figura d'autoritat. Dues idees d'Elias podrien il·luminar el camí de la demostració empírica: el primer camí es traçaria des de la relació estructura-funció, i faria palès, des de la relació esmentada, el significat i el valor de l'autoritat en l'esport; i el segon camí es traçaria des de l'"ordre de seqüència", és a dir, l'establiment de la seqüència que s'ha donat històricament en la configuració del model d'autoritat vigent a les competències esportives, cosa que ens permetria construir un judici de valor a la llum de l'estat social de dret, i finalment, evidenciar els esforços que s'han fet per imprimir en els individus el respecte incondicional, aquest valor superior, a les figures d'autoritat en la competència esportiva.